

Fyra musiksamlingar i ett museiarkiv

Inger Stenman

Inledning

För att hitta musik och få insikter i regionala musikliv i äldre tider behövs tillgängliga källor. Detta gäller i allra högsta grad norra Sverige, där det är långt mellan städer, samhällen och byar. Vilka källor finns? Var finns de och vilken betydelse har deras geografiska placering? Hur tillgängliga är de för utövare och forskare?

På Murberget i Härnösand finns Västernorrlands museum med Friluftsmuseet Murberget. Museet har sina rötter i "Västernorrlands läns museisällskap", bildat 1880 i det gamla gymnasiets lokaler på Härnön.¹ Biskop Lars Landgren hade kallat till möte för "grundläggning af ett Antiqvariskt och naturhistoriskt Museum till skolornas och allmänhetens gagn."² Men det var med folkskoleinspektören Theodor Hellman och bildandet av "Föreningen för norrländsk hembygdsforskning" 1909 som museiverksamheten tog fart. Med Skansen som förebild byggdes på Murberget ett norrländskt bondesamhälle i miniatyr. Föremål samlades från regionen, från övre och

¹ Med Läroverkets lokal menas här specifikt Synodalsalen i den äldre gymnasiebyggnad som invigdes 1791 och som hade ritats av Olof Tempelman. Under 1800-talets början samsades i den äldre byggnaden trivialskola och gymnasium. De var sammanlänkade likt senare tiders realskola och gymnasium och de slogs samman med apologistskolan till ett elementarläroverk vid skolreformen 1849. Benämningen "högre allmänt läroverk" infördes 1878. Läsåret 1882/83 togs en ny läroverksbyggnad i bruk, där också museisällskapet fick utrymmen; Harald Wik, *Härnösands historia, del III* (Härnösand: Härnösands kommun 1981), 308, 316.

² "Tillkännagifvande", *Västernorrlands Allehanda* (16 januari 1880).

mellersta Norrland samt länder dit länets sjökapteners seglade. Också böcker, noter och senare skivor togs emot och registrerades.³

Arbetet med insamling och uppteckning av norrländsk allmogekultur, samisk kultur och musik blev tidigt en profilering. Både folkmusik och konstmusik fanns på agendan för de två första museicheferna, Theodor Hellman och Bo Hellman. En avdelning för folkmusik med K.P. Leffler som ordförande fanns redan flera år innan han 1919 erbjöds tjänsten som folkmusikintendent. På initiativ av museets tredje chef, Tommy Puktörne, återbesattes Lefflers tjänst 1986 och en musikantikvarie anställdes.⁴ Idag innehåller samlingarna mängder av material relaterat till regionens musikliv genom flera århundraden. Det kan ge inblickar i musikutövares förutsättningar och i spridningen av folkmusik, underhållningsmusik och konstmusik.

Utgångspunkt för det här kapitlet är fyra musiksamlingar i Västernorrlands museum, med rötter i ett levande musik- och sällskapsliv från 1700-talets mitt till 1900-talets början. Samlingarna skiljer sig åt vad gäller tillkomsthistoria och hur de tagits omhand och förvaltats i museet genom tiderna. Proveniensprinciper, vård, magasinering och finansiering som påverkar samlingars och musiksamlingars synlighet och tillgänglighet under århundraden har diskuterats i olika sammanhang.⁵ Gemensamt för de samlingar som presenteras här är att de varit svåråtkomliga och otillgängliga under olika tider. Såväl före-

³ Många museiorganisationer har avlöst varandra genom 1900-talet: Kulturhistoriska museet Murberget, Norrlands kulturhistoriska museum, Kulturhistoriska föreningen Murberget, Stiftelsen Länsmuseum-Murberget, Stiftelsen Länsmuseum Västernorrland, Västernorrlands museum; <https://vnmuseum.se/om-museet/historia/>.

⁴ Musikantikvartjänsten 1986–2011 innehades det första året av Ville Roempke och därefter av Inger Stenman; Tommy Puktörne. *Program för projektering av Gådeå sjukhus till länsmuseum i Västernorrlands län 1985–1986* (Härnösand 1986), 48 f.; Efter 2011, när musikantikvartjänsten lades ned, införlivades musikfrågorna i Stenmans allmänna antikvartjänst i museiarkivet, fram till 2019.

⁵ Veslemøy Heintz & Kia Hedell, "På autografakt i Stallet: rariteter inom Musik- och teaterbibliotekets arkiv", i Pontus Reimers, red., *Arkiven sjunger: nedslag i svensk musikhistoria. Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven* (Stockholm: Lenanders Grafiska AB, Stockholm 2011), 108 ff.; Gunilla Cedrenius, "Glömskans estetik", i Rolf Kjellström & Gunnar Ternhag red., *Museer som minnen – minnen av museer: Seminarium till minne av Göran Rosander* (Stockholm: Nordiska museets förlag 1999), 52–57; Dag Avango "Föremålsinsamling inom Samdok och museernas magasin", i Kjellström & Ternhag, red., *Museer som minnen – minnen av museer*, 121–124.

mål som dokument och musikalier präglas av sin museihistoria; en gång bedömda som värda att bevara, men genom omorganisationer eller byte av personal kan de ha förlorat sin betydelse eller helt enkelt glömts bort. De fyra samlingarna är:

- "Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalier". En ackumulerad skol- och museisamling bestående av material från 1700-tal till tidigt 1900-tal.
- "Adolf Sjödéns musiksamling" (Sollefteå): en internationellt känd harpists notsamling av egna och andras musikalier; däribland musikalier efter den prominente harpoläraren och harpisten Edouard Pratté. 1800-tal.
- "K. P. Lefflers personarkiv" (Härnösand). Tidningsmannen och folkmusikupptecknaren Karl Peter Lefflers arkiv av låt- och visuppteckningar, egna kompositioner, brev, anteckningsböcker, pressklipp, material från skoltiden i södra Sverige och mycket annat. Sent 1800-tal till 1922.
- "Musikinstrumentsamlingen" (mellersta Norrland respektive Härnösand); Orgel med bänk. Musikinstrument och musikföremål från 1600-tal till långt in på 1900-talet.

En grupp frågor jag ställt rör vad samlingarna kan berätta om hur de kom till och om det omgivande samhället, om betydelsen av rörlighet och cirkulation för spridning av musik och nyheter. I fokus står centrum-periferirelationer: regionens förhållande till huvudstaden i stort, och i synnerhet relationen mellan det regionala museet och huvudstadens centralinstitutioner, både när samlingarna användes och när de blev museisamlingar. En annan grupp av frågor rör hur samlingarna tagits om hand på museet och hur förändrade musei- och arkivmetoder påverkat kunskap om och tolkning av dem. Vilken betydelse har olika sätt att omhänderta en samling över tid fått för dess tillgänglighet? En tredje grupp rör vilka satsningar av statliga, regionala, kommunala eller privata institutioner som genomförts och hur musiksamlingar tas om hand i ett museum som alltmer kommit att fokusera på traditionella materiellt inriktade museiämnen, som arkeologi, etnologi, byggnadsvård och konst.

Övergripande syften är att bidra till norrländsk musikhistoria och belysa hur musiklivet i Västernorrland utvecklats i nära samspel med övriga Sverige och Europa, samt att belysa betydelsen av synliga och tillgängliga källor i lokala och regionala kulturarvsinstitutioner som

museer, arkiv och hembygdsgårdar och hur de kan bidra till förnyad kunskap och nya användningsområden.

Material, metod, disposition och tidigare forskning

I granskningen av de fyra musiksamlingarna har jag använt mig av kort- och lappkataloger, artiklar, bokpublikationer, äldre litteratur och museets årsberättelser i *Arkiv för norrländsk hembygdsvetenskap*. För att hitta information om museisamlingarnas tillkomst har litteratur kopplad till samlingarnas olika ämnesområden använts. För att tydliggöra senare tiders arbete med samlingarna har kompletterande material hämtats från museets verksamhetsarkiv, som projektbeskrivningar och intervjuer med museianställda. För att kartlägga hur samlingarna tagits omhand har en orientering i museiarkivet gjorts bland förfrågningar, korrespondens, artiklar och material som berör andra institutioner och användare.

Presentationen av de fyra samlingarna är disponerad på likartat sätt, för att de ska kunna jämföras och tillsammans belysa musikliv i Västernorrland under 1800-talet:

1. Bakgrund: tid och miljö som samlingen kan kopplas till.
2. Vilken information finns om samlingen när den var i funktion och när den övergick till att bli museisamling?
3. Vilken betydelse fick de nationella centralinstitutionernas inventerings- och dokumentationsarbete på 1970- och 80-talen för senare tiders synliggörande genom publikationer, digitalisering och digital registrering.

Förutom texter kopplade till antologins temata har jag använt artiklar, uppsatser och äldre litteratur som berör det regionala musiklivet i Västernorrlands län.⁶ Det är främst inom ämnet idé- och lärdoms-

⁶ Åke Hanaeus, "Konst och Musik 1870–1930", i Lars-Göran Tedebrand, red., *Sundsvalls historia III* (Sundsvall: Sundsvalls kommun 1997); Roger Qvarsell, "Härnösands gymnasium", i *Norrländsk uppslagsbok*, bd 2. (Umeå: Norrlands universitetsförlag AB 1994); För frågeställningar kring regionala musiklivs framväxt och förändring: Alf Arvidsson, *Sågarernas sång: Folkligt musicerande i sågverksamheten i Ådalen 1850–1980*, (diss. Umeå: Umeå universitet 1991); Förhållandena i Ådalen

historia som breda studier har gjorts av musik- och sällskapslivet i Sundsvall respektive Härnösand under 1800-talet. Eftersom forskningen om regionala musikliv är relativt begränsad har även minneskrifter, föreningspublikationer, uppslagsverk och andra populärvetenskapliga texter använts.

För förståelsen av det musikliv som utvecklats genom århundradena i mellersta och övre Norrland bör kulturgeografin beaktas. Stat, kyrka och skola dominerade vid den kolonisering av övre Norrland, som delvis utgick från Ångermanland från 1600-talet till 1900-talets början. Härnösand hade sedan mitten av 1600-talet en särskild position som ämbetsmannastad och superintendentia för den norrländska regionen.⁷ Då sträckte sig Härnösands stift upp mot Norra ishavet och in i norra Finland, men när Sverige förlorade den finska delen till Ryssland 1809 drogs riksgränsen längs Torne älv. Fortfarande var Härnösands stift stort med landskapen Ångermanland, Medelpad, Jämtland och Härjedalen samt Västerbottens och Norrbottens län. Först 1904 avskildes den nordligaste delen och blev Luleå stift. Härnösand är ännu stiftsstad, även om det geografiska området har minskat.

Under samma århundraden utvecklades Härnösand som skolestad. Den första trivialskolan norr om Gävle inrättades liksom apologist-skolan 1640. Ett gymnasium av högsta rang inrättades 1650 och blev till långt in på 1800-talet den första och enda förberedande utbildningsmöjligheten för universitetsstudier norr om Gävle. Skolelever rekryterades från hela Härnösands stift.⁸ Gymnasiet hade främst en klassisk teologisk, men till en del också naturvetenskaplig inriktning.

Som skolestad i mellersta och övre Norrland utvecklades Härnösand genom århundradena. Det Högre allmänna läroverket var

och Alnö i Västernorrlands län är likartade, särskilt vad gäller de stora befolkningsomflyttningarna från 1850-talet och framåt.

⁷ Härnösand var superintendentia 1647 fram till 1772, då Härnösand i stället blev ett stift. Det delades 1904, då Luleå stift bildades omfattande Norrbottens och Västerbottens län; "Härnösands stift", <https://sv.wikipedia.org/>, hämtad 28 januari 2024.

⁸ Harald Wik, *Härnösands historia, del III* (Härnösand: Härnösands kommun 1981), 13; Bengt G. Hallgren & Leif Lindin, "Härnösands stift", i *Norrländsk uppslagsbok*, bd 2 (Umeå 1994), 170; Gunlög Fur, "Kolonisation och kulturmöten under 1600- och 1700-talen", i Daniel Lindmark & Olle Sundström, red., *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna en vetenskaplig antologi*, bd 1 (Skellefteå: Artos & Norma 2016), 242 ff.

högst rankat norr om Gävle, men flera läroverk inrättades i de norrländska städerna under 1800-talet. Fattigskolan, Folkskolan, Yrkesskolan, Navigationsskolan, Folkskole- och småskoleseminariet, Dövs skolan, Flickskolan, Tekniska läroverket, Trädgårdsskolan, Vårsta diakonianstalt samt Tekniska skogs- och sågverksskolan var några av de skolor som fick fortsatt betydelse med stora geografiska upptagningsområden.⁹

Härnösand var under 1800-talet länets största stad; en kommersiell och kulturell centralort i stiftet, länet och stora delar av Norrland.¹⁰ Hit kom människor från när och fjärran. 1845 räknades Härnösand som den fjärde största rederistaden i Sverige, efter Göteborg, Stockholm och Gävle. Skeppsvarven var många längs kusten och stora segelfartyg seglade ut över världshaven.¹¹ Stockholm och framför allt Uppsala var referenspunkter för sällskapslivet i Härnösand. Sedan länge hade de präster som skulle kristna befolkningen i norr fått sin utbildning vid Uppsala universitet.

Med 1800-talets stora befolknings- och samhällsförändringar och ett växande urbant borgerskap utvecklades Härnösands musikkultur. Stor betydelse fick Härnösands musiksällskap och inte minst musikdirektör Anders Sidner. Genom hans engagemang i skolungdomens musikundervisning inleddes på 1840-talet ett samarbete mellan musiksällskapet och skolungdomarna.¹² Med flera timmars musikövning per vecka hade ämnet musik en central plats inom utbildningen.¹³

⁹ Wik, *Härnösands historia, del III*, 308 ff.

¹⁰ "Härnösand", <https://ortshistoria.se/Städer/Härnösand>, hämtad 24 januari 2024.

¹¹ Wik, *Härnösands historia, del III*, 191.

¹² Musikaliesamlingar till Gymnasii Capell. Även enstaka förteckningar över instrument och musikallier ligger i Läroverkssamlingen från 1830-talet och framåt; Bengt Ahlbeck, *Musikdirektör Anders Sidner: Musikundervisning och musikliv i skolstaden Härnösand 1840–1870* (Diss. Visby: KMH Förlaget 1998), 107 ff.; Den del av musiksamlingen som det handlar om här kom till Härnösand 1792: namngivna lärare i sång och musik finns dokumenterade för åren 1688 till 1841; Otto Norberg, *Härnösands Kungl. Gymnasium: Bidrag till svenska skolans historia* (Stockholm: P.A. Nordstedt & söners förlag 1896), 95–98; I föreliggande antologi även artiklar kopplade till Härnösand av Anders Olsson och Mattias Lundberg.

¹³ Norberg, *Härnösands Kungl. Gymnasium*, 42.

Det gamla gymnasiet byggnad i Härnösand ritades av arkitekt Olof Tempelman. Den invigdes 1791 och var en av anledningarna till att Carl Nyréns notsamling skänktes till Härnösand 1792. Det gamla gymnasiet uppgick sedan i det bildade elementarläroverket 1849. Foto: Västernorrlands museum, PHO_U3173.

Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalien

Den första av de fyra samlingarna är en skol- och museisamling. I museiarkivet attribueras den till Högre allmänna läroverket i Härnösand, men den innehåller också handskrifter från tiden för det gamla gymnasiet och därefter elementarläroverket. Delar av samlingen ser ut att ha varit tänkt mer som ett musikbibliotek än en arkivsamling. Med tiden hamnade den på Murberget och blev en museisamling.¹⁴

Det är en stor samling, 42 arkivvolymer samlingsverk, 38 arkivvolymer verk ordnade efter enskilda kompositörer och en mindre del dokument rörande Gymnasii Capell från 1840-talet, utlån av instrument, noter, förteckningar av noter från det äldre musiksällskapet och annat. Den består av noter från 1700-talets andra hälft genom 1800-talet och fram till 1920-talet: handskrivna och tryckta, instru-

¹⁴ Inom museet kallades samlingen internt i många år för "Läroverkets musikalien", "Läroverkssamlingen" eller "Gymnasiesamlingen". Här kallar jag den "Läroverkssamlingen". Den officiella arkivbenämningen är "Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalien".

mentalmusik, vokalmusik, religiös musik, sångsamlingar, sångböcker och instrumentskolor som har skänkts eller lämnats till museet från läroverket utan några handlingar eller uppgifter om inlämnandet. 1700-talsmusiken dominerar, mindre än hälften består av 1800-talsmaterial; en del pianolitteratur, manskör, blandad körsång och operor.¹⁵ 1900-talsmaterial utgör mindre än fem procent med exempelvis marscher för blåsorkester.¹⁶ Exempel på några av de kompositörer som finns representerade i inbundna samlingsverk är J.D. Heinichen, G.B. Sammartini, F.P. Schubert, G.P. Telemann, G.B. Pergolesi, F.A. Uttini, J.H. Roman, G. Pugnani, C.A. Campioni, J. Stamitz för att nämna några i den äldsta delen av samlingen, men också F. Benda, F.A. Berwald, L. Boccherini, Braun, C.A. Campioni, A. Corelli, C.W. Gluck, J.A. Hasse, N. Jomelli, P.A. Locatelli, P. Nardini, F. Schmitt, C. Stamitz, J. Stamitz, C. Tassarini, E. Pratté, G.B. Viotti, A.L. Vivaldi, förutom alla de kompositörer som finns representerade i de 38 volymer, där verken ligger samlade var för sig.¹⁷

Vad säger källorna?

Härnösand eldhärjades svårt 1710, 1714 och 1721, det sistnämnda året under rysshärjningarna längs norrlandskusten.¹⁸ Hela staden brändes ned, men från 1724 var biblioteket och bra löner ändå orsaker till att högt kvalificerade lärare och professorer lockades till staden.¹⁹ Gymnasiebiblioteket var länge Härnösands enda bibliotek. Det byggdes främst upp genom donationer och där förvarades också noterna.²⁰ Två av alla de personer som hade betydelse för samlingarnas tillväxt var Johan Hinric Lidén (1741–1793), uppsalaprofessor och samlare

¹⁵ "Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalier". Västernorrlands museums arkiv 11A1; Collective access; Klara arkivsök.

¹⁶ <https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm/webui/index.html#/archive/177history>; Härnösand hade en Skarpskytteförening med unga män som utbildades till blåsmusiker i en blåsorkester. De gav också konserter i läroverkets "festivitetsal"; Ahlbeck, *Musikdirektör Anders Sidner*, 95.

¹⁷ "Läroverkssamlingen", <https://vasternorrlandsmuseum/collectiveaccess>, hämtad 2023-05-14; Anders Petter Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling* (Påbyggnadsuppsats, Stockholms univ., Musikvetenskapliga institutionen 1996), bilaga 5 och 6; "Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalier", <https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm>, hämtad 14 maj 2023.

¹⁸ Wik, *Härnösands historia, del III*, 23 f.

¹⁹ Roger Qvarsell, "Härnösands gymnasium", i *Norrländsk uppslagsbok*, bd 2. (Umeå, 1994), 169.

²⁰ Norberg, *Härnösands Kungl. Gymnasium*, 129.

av böcker och noter samt Carl Gustaf Nordin (1749–1812), riksdagsman och adelsman som stod Gustav III nära genom sina intressen för antikvariska samlingar. De kungliga och nationella kontakterna kom att få betydelse för Nordin själv och för staden Härnösand. Att ett gymnasiebibliotek i norra Sverige kunde innehålla avskrifter och tryck som var av nationellt intresse var remarkabelt.²¹ För gymnasieelever var tillgången till böcker och noter viktiga.

Den äldsta delen av Gymnasiebibliotekets musikalien utgörs av Carl Nyréns musiksamling; en handskriftssamling. I samband med gymnasiebyggnadens invigning 1791 donerade uppsalaprofessorn och samlaren Johan Hinric Lidén en boksamling om 150 volymer. Året därpå, 1792, skänkte han även den musikaliesamling som kom att bli den äldsta delen i museets läroverkssamling. Båda samlingarna var inköpta från dödsboet efter prästen, samlaren, författaren och kopisten Carl Nyrén (1726–1789). Notsamlingen har sitt ursprung i södra Sverige och är avskrifter av ett slag som var vanliga vid tiden och som visade på kulturell status.²² Liknande samlingar finns i Linköping, Uppsala, Lund, Skara, Alingsås och Karlstad. Syftet med gåvan var möjligen kopplad till rådande bildningsideal och den status som gymnasiebyggnaden fick genom stockholmsarkitekten Olof Tempelman (1745–1816).²³

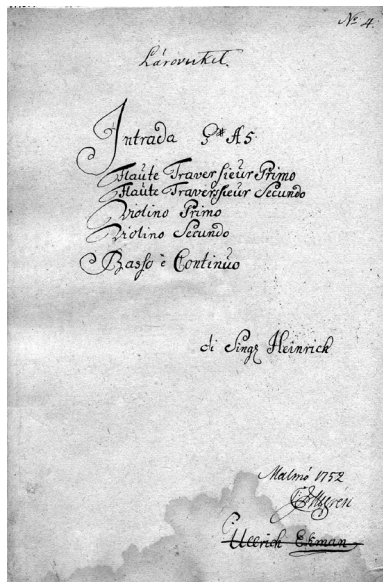
Varken Lidén eller Nyrén hade direkta kopplingar till Härnösand eller Norrland. Lidén lärde under studieåren i Uppsala känna Olof Tempelman och biskop Erik Hesselgren (1715–1803), de två bakom uppförandet av gymnasiebyggnaden.²⁴ Nyrén var född i Linköping, studerade i Lund, hade anknytningar till Alingsås, Stockholm, Uppsala och Linköping och blev präst i Kuddby, Östergötland. Under en tid arbetade han för Jonas Alströmer d.ä. i Alingsås och blev där vän med Alströmers barn som reste på uppdrag i Europa. I de bevarade breven till Nyrén från Patrik Alströmer finns utöver miljöbeskriv-

²¹ "Carl Gustaf Nordin", <https://sv.wikipedia.org/>, hämtad 2 oktober 2023.

²² Donationsbrev och förteckning från år 1791 finns på Riksarkivet i Härnösand. Ett kopierat donationsbrev och en förteckning över musikalierna finns på Uppsala universitetsbibliotek; Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 2, 23 f.

²³ Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 23 f.; Olof Tempelman upprättade ritningar till såväl landshövdingens residens som gymnasiebyggnaden. Gustav III:s namnteckning finns med på den upprättade ritningen till gymnasiebyggnaden; Wik, *Härnösands historia del III*, 32 f.

²⁴ Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 23 f.

En titelsida som indikerar olika tidsperioder: Malmö 1752 med Carl Nyréns signatur, från hans egen gymnasietid i Lund. Läroverket och No 4 indikerar en tid efter läroverksreformen 1849. Genom årtiondena indikerar hans signaturer att han står som ägare alternativt kopist. Foto: Västernorrlands museum.

ningar från främmande länder ofta beskrivningar av musik, instrument och strängar.²⁵

Nyréns notsamling blev med tiden en använd skolsamling i Härnösand, men ersattes möjligen alltmer när lättlästa tryckta noter började spridas i landet. Notsamlingarna i gymnasiebiblioteket växte genom donationer, men också genom inköp av nya tryckta musikalien. Studier av tillkomst och användning ger inblickar i tidens musikliv och sällskapsliv. Anders Sidner är ett namn som nämns i samlingen. I början av 1830-talet hade han som musikbegåvad student i Härnösand rest till Uppsala och Stockholm för vidare studier. När han 1841 återkom till hemstaden blev han musiklärare vid gymnasiet (som senare uppgick i elementarläroverket), ledare för Sällskapet för Musiköfningar (från 1842 Härnösands musik-

sällskap) och den drivande kraften i Härnösands offentliga musikliv under decennierna runt mitten av 1800-talet.²⁶

I Härnösand var sambandet mellan musiksällskap och skola en självklarhet.²⁷ Förutom till undervisning användes den gamla gym-

²⁵ Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 4 f., 11 f., 15.

²⁶ Vid slutet av 1800-talet benämndes det Musiköfnings-Sällskapet eller Sällskapet för Musiköfningar; Torsten Bucht, *Härnösands musiksällskap 1842–1942* (Härnösand 1942), 3, 12.

²⁷ Ahlbeck, *Musikdirektör Anders Sidner*, 93 f. och 146 ff.; David Kettlewell, Inven-teringsblanketter, "Länsmuseet Murberget i Härnösand, Läroverkets Musikalie-samling". Upprättat och genomfört 1992–1995; Vid tiden för Ahlbecks avhandling var samlingen ännu inte genomgången i detalj på museet. Avhandlingen tar upp musikundervisning och musikliv i skolstaden Härnösand 1840–1870 med utgångs-punkt från Anders Sidner själv. Ahlbeck gör en genomgång av repertoarer som

nasiebyggnaden, invigd 1791, till gudstjänster, baler i festsalen, konserter i musiksalen och barnfester i gymnastiksalen. Stor betydelse som mötesplats, för konserter, baler och fester hade också Residenset.²⁸ Musiksamlingen vittnar om kammarmusicerande i duos, trios och kvartetter, men också större besättningar i symfonier och konserter. Förteckningar finns för utlåning av instrument och musikalier samt över elever som deltog i körsång och musiksällskapet. En del dansmusik kan kopplas till de soaréer som avslutades med dans och som Anders Sidner lät sina elever stå för. Genom Sidners brevväxling med sin uppsalavän kompositören Jacob Axel Josephson beskrivs skolans musikliv och framstegen för gymnasiekören och gymnasieorkestern. De elever som kom med i musiksällskapet skolades in i sina stämmor och kallades "begynnare". De musikelever som var mer kunniga i musik fick kopiera noter åt Sidner mot arvode. Det krävdes musikkunskaper för att exempelvis skriva ut Sorgemusik över Gustav III av Joseph Martin Kraus, Skapelsen, oratorium av Joseph Haydn eller Concerto nr 24 i h-moll för violin och orkester av Giovanni Battista Viotti.²⁹

Kyrkan hade en nära koppling till gymnasiet genom att eleverna deltog i gudstjänsterna med sång. Kyrkobyggnaden övergavs 1836 på grund av dess dåliga skick och därefter hölls gudstjänsterna i gymnasiebyggnadens festsal fram till invigningen av den nya domkyrkan 1846. När gymnasiet uppgick i elementarläroverket 1849 var det läroverkseleverna som bildade stommen i kyrkosången och kyrkomusiken.

Hur gick det sedan? 1970-tal

Hur, när och varför blev skolsamlingen en museisamling i Väster-norrlands museum? Sedan länge har musikalier, musikinstrument, naturalier, mynt och andra föremål från läroverket deponerats på museet, medan läroverkets dokument och böcker förvarats på Riks-

skoleleverna tog del av i skolan, i Sällskapet för Musiköfningar, men också i kyrkan och i den tidens populärmusik. Det verkar inte som om Ahlbeck hade tillgång till någon notsamling, men däremot allehanda skriftlig information i brev, i officiella handlingar i Landsarkivet i Härnösand och i notiser i *Härnösands Posten*.

²⁸ Roger Qvarsell, *Kulturmiljö och idéspridning: Idédebatt, bokspridning och sällskapsliv kring 1800-talets mitt* (Stockholm: Carlssons 1988), 29 ff.; Residenset i Härnösand är landshövdingens arbets-, representations- och bostadshus. Det var också ritat av arkitekten Olof Tempelman (1745–1816). Residenset invigdes 1790.

²⁹ Ahlbeck, *Musikdirektör Anders Sidner*, 53 f.

arkivets filial i Härnösand. Hur musikalierna med tiden hamnade i museiarkivet på Murberget är dock fortfarande oklart. Det fanns musiksalar i den gymnasiebyggnad som invigdes 1791 och som härbärgerade elementarläroverket från 1849 och framåt. En bibliotekskassa lämnade bidrag för instrument och musikalien under 1800-talet. En orgel hade skänkts 1830 av A. Lidblom och 1844 togs ett klaverinstrument samt 50 musikalien emot som gåva av Sällskapet för Musiköfningar. Vid samma tid skapades också en förteckning över vad som fanns att tillgå för musikundervisningen. En del av dessa förteckningar, även över utlån, finns i museets Läroverkssamling. Med det Högre allmänna läroverkets förflyttning till nya och mer funktionella lokaler läsåret 1882/83 följde säkerligen noterna med. I den nya läroverksbyggnaden nyttjades vinden redan av Västernorrlands läns museisällskap.³⁰ En hypotes är att de äldsta notsamlingarna i Läroverksbiblioteket ersattes med nya och att museisällskapet såg ett kulturhistoriskt värde i notsamlingen och tog hand om den. Tillsammans med övriga bokrariteter skulle Läroverkssamlingen kunna ha följt med till Föreningen för norrländsk hembygdsforskning, som bildades 1909, och det kulturhistoriska museet som med tiden skulle bli Västernorrlands museum. Kanske togs då samlingen emot som en kulturhistorisk räddningsåtgärd för att ingen annan ville ha den? Kanske ansågs det vara lämpligt att ta emot den i samband med att resterna av en orgel från det gamla gymnasiet hade skänkts till museet omkring 1909? Hur och när musiksamlingen togs emot och införlivades i museisamlingarna är ännu inte klarlagt.

I museiarkivet kom samlingen att betecknas efter den skolinstitution som senast hade ägt den: Högre allmänna läroverket i Härnösand. Efter att den först tagits emot, men inte registrerats, så blev samlingen obekant och otillgänglig för en allmänhet. Den blev senare synlig för forskare och musiker genom det europeiska RISM-projektet (*Répertoire internationale des sources musicales*) som på 1970-talet syftade till att registrera källor till musik från tiden före år 1800.³¹ Genom RISM-katalogen kunde intressenter identifiera och

³⁰ Torsten Bucht, *Härnösands musiksällskap 1842–1942*, 20; Gösta Bucht, "Härnösands läroverks gamla och nya byggnader", i *Högre allmänna läroverkets i Härnösand årsredogörelse 1931–1932* (Härnösand 1932), 9 f., 17 ff.; Norberg, *Härnösands Kungl. Gymnasium*, 129.

³¹ <https://rism.info>; Anna-Lena Holm, "RISM i Sverige", *Svensk tidskrift för musikkforskning* (1985), 42–51.

kontakta den institution som höll samlingen.³² Projektet genomfördes via dåvarande Musikaliska akademins biblioteks raritetsavdelning (numera Musik- och teaterbiblioteket) och innebar att den äldsta delen av läroverkssamlingen kom att inventeras.

Informationen om att det fanns en 1700-talssamling i Härnösand spreds, vilket ledde till att den brittiske musikforskaren och musikpedagogen David Kettlewell (1946–2011) upptäckte samlingen. Efter att ha vikarierat som rektor vid Kapellsbergs musikskola och lärt känna samlingen genom privata besök anställdes han i perioder under 1990-talet av Läns museet-Murberget för att inventera hela beståndet.³³

Anders Petter Anderssons uppsats i musikvetenskap om den tidigaste delen i Läroverkssamlingen bygger till en del på Kettlewells arbete och ger en detaljerad bakgrund till museisamlingens historia och koppling till Härnösands gymnasium.³⁴ Sambanden mellan Carl Nyrén, Johan Hinric Lidén, Härnösands gamla gymnasium, Anders Sidner d.y., Läroverket och Sällskapet för Musiköfningar, senare benämnt Härnösands musiksällskap, är klarlagda, men fler frågor finns att besvara.

Musealisering – en reflektion

Den äldsta delen i Läroverkssamlingen utgörs av Nyréns privata notsamling som skänktes till det gamla gymnasiet i Härnösand 1792. Den delen av samlingen gav uppmärksamhet åt och fick en egen identitet inom den stora Läroverkssamlingen när inventeringen skulle göras för RISM i Stockholm på 1970-talet. Inventeringen fick i sin tur betydelse för det regionala museiarbetet till långt in på 2010-talet. Katalogen som Anna-Lena Holm upprättade fick också betydelse för forskare från olika delar av Sverige och Europa som sökte material i samlingen. Senare fick Läroverkssamlingen ytterligare uppmärksamhet, när den digitaliserades inom Riksantikvarieämbetets projekt Kulturarvs-it och när den datorregistrerades av accessmedarbetaren Karin Helsing i databasen "Klara arkivsök" i

³² Diarium; Verksamhetsfrågor; Kortkatalog som visar på de förfrågningar som har kommit till Västernorrlands museum om samlingen genom åren.

³³ Fr:M BA 313. Tidigare M BD 188. Intervju med David Kettlewell, Lövsjö, Bollsta-bruk. Inspelning: Inger Stenman (1995).

³⁴ Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 1 f.

samband med Access-arbeten.³⁵ På 2010-talet blev samlingen presenterad digitalt tillsammans med katalogkort och inventeringsblanketter. Databaserna blev då mer tillgängliga genom de inskannade noterna, vilket skapade nya användnings- och analysmöjligheter.³⁶ Under 2020-talet påbörjades byte av digitala system, vilket igen gjorde musikmaterialet svåråtkomligt.

Adolf Sjödén musiksamling. 1800-tal

Den andra samlingen härrör från en europeiskt verkande musikers notarkiv. I Västernorrlands museums arkiv benämns den "Adolf Sjödén musiksamling". Den internationellt kände harpisten Adolf Sjödén (1843–1893) föddes och växte upp i Sollefteå, där han som barn lärde sig spela harpa av prostinnan Runstén. 1854 började han på elementarläroverket, där han till en början fick musikdirektör Anders

Adolf Sjödén, ca 1880. Foto: Västernorrlands museum. PHO_YLM_0314.

Sidner som lärare i violin och piano. 17 år gammal skrevs han in som medicinstudent vid Uppsala universitet, för att senare fortsätta sina medicinstudier i Stockholm. Där blev han elev till harpisten och tonsättaren Edouard Pratté (1799–1875). 1865 lämnade Sjödén Sverige för fortsatta medicinstudier men lämnade snart läkarbanan för studier hos harpisten Alfred Zamara i Wien och för ett liv som turnerande musiker i Europa. De sista åren av sitt liv hade han inte mycket kontakt med Sverige, förutom genom sina släktingar, särskilt system

³⁵ "Det var Statens kulturråd som handlade ansökningar av medel. *Kulturrådet: Access har gett många nya jobb* – *Kulturnytt/Sveriges Radio*. Kulturarvs-it hanteras av Riksantikvarieämbetet utifrån en förordning (SFS 2003:248) utfärdad i maj 2003"; Bengt Wittgren, Antikvarie projekt & forskning, Västernorrlands museum. Personlig kommunikation, epost 8 september 2023.

³⁶ Andersson, *Carl Nyrén och hans notsamling*, 29; David Kettlewells inventeringsblanketter.

Alma (1855–1906), gift Edström, som han i ungdomen turnerat med i Sverige och Europa. Även Alma hade lämnat Sollefteå i unga år, men flyttade senare tillsammans med sin familj tillbaka till släktgården Hågesta i Sollefteå.³⁷

I Härnösand ökade antalet turnerande musiker, musik- och teatersällskap under 1800-talet. Några av de återkommande musikerna var Edouard Pratté och cellisten Carl Arnold junior (1824–1867).³⁸ I Musiksällskapet hade man bestämt sig för att inte välja in hedersledamöter, men för Edouard Pratté och Carl Arnold junior gjordes undantag och de blev båda hedersledamöter 1850. Tjugotvå år senare, år 1872, valdes också Adolf Sjödén in som hedersledamot i Härnösands musiksällskap.³⁹

I *Svensk Musiktidning* nr 13 1893 infördes en längre biografisk artikel om Sjödéns liv och verksamhet.⁴⁰ Senare samma år infördes i samma tidning ett tillägg, där det berättas om ett brev som inkommit till *Stockholms Dagblad* från Schweiz med fler uppgifter om Sjödéns liv och verk. Det poängterades där att han inte varit omtalad i eller hade besökt Sverige de sista 15 åren av sitt liv, men att han på kontinenten, i Schweiz, Italien och västra Tyskland, fortfarande var ett namn och att han konserterat intill de sista veckorna före sin död 1893.

Trakten runt Sollefteå och Ådalen präglades av jordbruk, jakt, fiske och järnbruk som anlagts under 1600- och 1700-talen. I nedre Ådalen fanns Sandö glasbruk, där Frans Berwald var disponent en tid, och upp emot

Härnösands hamn. Vattenvägarna var viktiga för färder söderut mot Stockholm och kontinenten. Från Sollefteå gick älvbåtarna mot kusten och i Härnösand väntade segelfartygen. Det var den vanliga färdvägen för Adolf Sjödén och hans syskon. Foto: Viktor Lundgren 1937

³⁷ Nils Edström, Information angående Adolf Sjödén, Hågesta gård och museet i Sollefteå. Telefax Länsmuseet Västernorrland 9 november 2000, 3 f.

³⁸ Bucht, *Härnösands musiksällskap 1842–1942*, 34.

³⁹ Bucht, *Härnösands läroverksbibliotek*, 59.

⁴⁰ "Adolf Sjödén", *Svensk musiktidning* nr 13 (1893), 97–98.

tjugofem sågverk som hade etablerats under 1800-talet. Trävaruindustrin dominerade och befolkningsökningen var anmärkningsvärd. För att sätta i gång och driva sågverk och bruk krävdes specialiserade yrkeskategorier. Arbetskraft kom bland annat från Värmland och Dalarna. Många sågverkspatroner kom från västkusten, specialister anlände från länder som Italien och Nederländerna. Med inflyttningen följde också musik och musicerande. Nyheter och musik spreds förhållandevis snabbt. Många inom landsortssocieteten hade släktband till andra europeiska länder. Kontinenten kunde upplevas vara närmare och mer nåbar än huvudstaden Stockholm.⁴¹

Stora samhällsförändringar kännetecknade hela länet under andra halvan av 1800-talet. Vägar byggdes i skogsområdena. Norra stambanan drogs genom landskapet och med Ådalsbanan fick Sollefteå förbindelse till kusten och Härnösand. När kommunikationerna blev bättre knöts landskapet samman. Etableringen av T3, Norrlands trängbataljon, och Västernorrlands Regemente gav Sollefteå en militär karaktär. Medan den framväxande landsortssocieteten hade musicerandet med sig från sin läroverks- och universitetstid i södra Sverige, fick musikplutonen betydelse för utbildning av många ådalsmusiker i sågverkens blåsorkestrar.

Vad säger källorna?

Adolf Sjädens musiksamling är en utövande musikers samling med noter och material från Sjädens hela liv med musik. En stor del är handskrifter. Utöver hans egna noter finns en del som tillhört systern, Alma Edström, och en del som Sjäden köpt från dödsboet efter sin lärare och förebild Edouard Pratté.

I den andra artikeln om Sjäden i *Svensk Musiktidning* 1893 berättas det om hans stora notsamling på ungefär 200 nummer, att den även omfattar Edouard Prattés kvarlåtenskap och att den katalogiseras som bäst. Ingen uppgift angavs om var eller av vem. Artikeln avslutas med: "Vi torde komma i tillfälle att närmare specificera denna samling, säkert af värde nog för att böra införlifvas med något af

⁴¹ Nils Edström, Telefax 9 november 2000, 3 f.; Christer Westerdahl (1996) "Ångermanland. Befolkning", i *Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen*, bd 4 (Norrlands Universitetsförlag i Umeå AB, Umeå), 366 ff.; Johannes D. Degen, "Musik i Ådalen", i Johannes D. Degen, Carl Hjalmar Lidblom & Gudrun Lindahl, red., *Konst, musik, litteratur i Ådalen* (Bjåsta: CEWE-Förlaget, Bjåsta 1983), 86 ff.

våra offentliga bibliotek, i första rummet Musikaliska akademien".⁴² Så blev det inte, men efter Sjödéns död togs samlingen omhand av släktingar. Med tiden hamnade den i Regementsmuseet för I 21/Fo23 på Hågesta gård, där han själv hade växt upp tillsammans med syster Alma och tre bröder.

I samlingen finns konstmusik och folkmusik från de länder som Sjodén turnerade i: Skandinavien, Tyskland, Spanien, Italien, Portugal och i synnerhet Wales, Irland och Skottland. Sjodén lärde sig spela walesisk musik på trippelharpa och intresserade sig också för tysk medeltida trubadurmusik eller minnessång.⁴³ En lång rad kompositörer och arrangörer finns representerade, bland dem Elias Parish Alvars, Karl Oberthür, Edouard Pratté, Antonio Zamara, Jean-Henri Ravina, Franz Liszt, Felix Mendelssohn, Ludwig van Beethoven, Robert Schuman, Franz Schubert, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Händel, Wolfgang Amadeus Mozart och Richard Wagner.⁴⁴ Vad Sjodén framförde på sina konserter har Barbro Sjödahl lyft fram efter att ha gått igenom Sjödéns bevarade konsertprogram och redovisat en del av dessa i sin samlingsbeskrivning.⁴⁵ Andra forskare och harpister som Lia Lonnert och Helen Davies Mikkelsen har studerat och redovisat sin forskning vid konferenser och i vetenskapliga artiklar.

Hur blev det en museisamling? 1970- och 80-tal

Till Västernorrlands museum kom Adolf Sjödéns musiksamling i juni 2001.⁴⁶ När Regementsmuseet skulle flyttas från Hågesta gård till Sollefteå centrum 2000 inkom förfrågningar och önskemål från släktingar och Regementsmuseet om att få överlämna sju flyttkartonger med noter till Länsmuseum. Enligt den muntliga berättelsen skulle Sjödéns noter ha sänts till Musikhistoriska museet i Stockholm för katalogisering på 1970-talet.⁴⁷ Släktingarna var inte nöjda med att katalogiseringen dröjde, varpå noterna fick skickas tillbaka och de placerades med tiden på Hågestagårdens vind där de blev

⁴² "Till Adolf Sjödéns minne", *Svensk Musiktidsning* nr 14 (1893), 109.

⁴³ "Adolf Sjodén", *Svensk Musiktidsning*, 97 f.; "Till Adolf Sjödéns minne", 109.

⁴⁴ "Adolf Sjodén", <https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm/index.html#/volume>, Klara arkivsök (2007), hämtad 12 januari 2024.

⁴⁵ Barbro Sjödahl, "Adolf Sjodén. Historik", i *Samlingsbeskrivning* (2001).

⁴⁶ Inger Stenman, *Vikten av och planerandet för emottagandet av Adolf Sjödéns musikalsamling från Regementsmuseet i Sollefteå* (opublicerat kompendium 2000).

⁴⁷ Fr: M BA 499, Barbro Sjödahl, Sollefteå (2001). Inspelning: Inger Stenman.

kvar i 30 år.⁴⁸ Det kartotek och de arbetsanteckningar som följde med samlingen till Västernorrlands museum 2001 var gjorda på 1970-talet av Thore Lindh, tidigare föreståndare för I 21:s museum.⁴⁹ Lindh hade tagit emot notsamlingen från Adolf Sjödéns systerdotter, Vera Kåhrström i Härnösand, och förmedlat den vidare till Sollefteå museum.⁵⁰

På Hågestagårdens vind hade alltså sedan decennier tillbaka förvarats sju flyttkartonger med noter efter Adolf Sjodén, hans lärare Edouard Pratté och hans syster Alma. Det är musik för soloharpa, kvartetter, duetter, harpa och sång, symfoniorkester och körer, förutom brev och programblad. I Regementsmuseets utställningshall fanns bilder och en av Sjödéns harpor, deponerad av Musikhistoriska museet sedan 1983. Av de sju flyttkartongerna blev det 39 volymer med noter, brev och annat material i det nuvarande Västernorrlands museums samlingar. Även Adolfs systers, Alma Edströms, egen notsamling togs senare emot av museet.⁵¹

Museitradition – en reflektion

Det är en lång kedja av förvaringsplatser för Sjödénsamlingen innan den hamnade på Läns museet Västernorrland för digital registrering och skanning 2001. Hur många katalogiseringsförsök som har gjorts av Sjödéns samling genom tiderna är inte klargjort. Thore Lindhs efterforskningar och berättelser kunde föras vidare i en sorts museitradition via museiföreståndaren Stig Nilsson och museichefen K.A. Holmberg till museipedagogen Barbro Sjödahl.⁵² Hon skrev en etnologisk uppsats i ämnet som i sin tur hamnade på internet, där den upptäcktes av initierade forskare och musiker, som Lia Lonner, Helen Davies Mikkelborg och Delphine Constantin-Reznik. Tack vare deras arbeten, men också museets inventering, konservering och digitalisering kunde Prattés noter lyftas fram och nyttjas av Norrköpings symfoniorkester och harpisten Delphine Constantin-Reznik under ledning av Daniela Musca. Ett projektbidrag från I 21/

⁴⁸ Nils Edström, *Släktberättelse* (2000).

⁴⁹ Barbro Sjödahl, "Adolf Sjodén. Historik", i *Samlingsbeskrivning* (2001).

⁵⁰ Johannes D. Degen, "Musik i Ådalen" (1983), 86.

⁵¹ "Alma Edström", <https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm/index.html#/volume> (2007) Klara arkivsök, hämtad 14 maj 2023.

⁵² Barbro Sjödahl. *Adolf Sjodén: Harpokungen från Norden*. Studentuppsats. Umeå universitet. (opublicerad, 1990), 2.

Fo 23 och T3 i Sollefteå gjorde att Läns museet Västernorrland kunde ta emot samlingen för härbärgering, registrering och konservering.⁵³ Statlig finansiering för skanning av museisamlingar bidrog också till att samlingen togs omhand digitalt via Riksantikvarieämbetets Kulturarvs-it och genom accessmedarbetaren Karin Helsing via Statens kulturråd. Detta enligt samma principer som för "Läroverksamlingen".

K.P. Lefflers personarkiv. Tidigt 1900-tal

Karl Peter Leffler (1863–1922) föddes i Leksand, men växte upp i Västmanland, Östergötland och Sörmland. Studentexamen tog han i Linköping, vilket följdes av universitetsstudier i Uppsala och senare under 1880- och 1890-talen arbetade han som skribent i *Uppsala Nya Tidning*. Leffler hade ingen tidigare anknytning till Västernorrland när han från studentliv och arbete i Uppsala kom till Sundsvall 1899. Som skribent vid *Sundsvalls Tidning* skrev han mellan 1899 och 1906 ledare och recenserade teater och musik under signaturen K.P.⁵⁴ 1907 flyttade han till skol- och ämbetsmannastaden Härnösand som skribent för *Västernorrlands Allehanda*.

Under 1800-talet professionaliserades tidningsvärlden alltmer. Tidningar blev en del i spridandet av nyheter, folkbildning och idéer. Det första boktryckeriet norr om Gävle, inrättat 1800 i Härnösand av den tidigare lektorn, senare biskopen, Carl Gustaf Nordin, fick stor betydelse för spridning av nyetablerade tidningar, tidskrifter, böcker och andra tryck.⁵⁵ Samtidigt institutionaliserades musikkritiken och fick fastare former, vilket märks inte minst i Lefflers recensioner av teater och musik vid sekelskiftet 1900.⁵⁶ I alla de tre tidningarna arbetade Leffler på liknande sätt. Under den fasta rubriken

⁵³ Stenman, *Vikten av och planering för emottagandet av Adolf Sjödens musikliesamling från Regementsmuseet i Sollefteå*.

⁵⁴ Margareta Jersild, *K.P. Leffler – I folkmusikbevarandets tjänst* (Härnösand 1994), 19 f. och 26.

⁵⁵ Corin, Carl-Fredrik, "Carl-Gustaf Nordin", *Svenskt biografiskt lexikon* 27 (1990–1991), <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/8291>; Qvarsell, *Kulturmiljö och idéspridning*, 108 f.

⁵⁶ Anne Reese Willén, *I huvudstaden, musiklivets härd: Den strukturella omvandlingen av Stockholms offentliga konstmusikliv ca 1840–1890* (Diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Musicologica Upsaliensis. Nova Series 24, 2014), 73.

Karl Peter Leffler recensent och tidningsman, början av 1900-talet. Ateljébild: Adèle Kindlund, Storgatan nr 12, Sundsvall. Foto: Västernorrlands museum.

”Teater och Musik” och som tidningsman fick Leffler möjlighet att påverka människor genom folkbildande artiklar.

K.P. Lefflers personarkiv är stort och innehåller material från hela hans liv, även barn- och ungdomstid. Det består av nio arkivvolymmer med ämnesordnade handlingar i både tryck och handskrift. Medan pressklipp-samlingen av notiser, recensioner och artiklar framför allt speglar musik- och teaterlivet i Sundsvall och Härnösand från sekelskiftet 1900 och ett par decennier därefter, speglar personarkivet hans stora intresse för folkmusik.⁵⁷ Vid sidan om sitt arbete vid de olika tidningarna skrev Leffler

folkmusikartiklar, deltog som prisdomare vid spelmanstävlingar och tecknade upp närmare 1 000 låtar och visor främst i Ångermanland, men också i Medelpad. Han hade dessförinnan även gjort stora upp-teckningsarbeten i Södermanland, Uppland, Dalarna, Gästrikland, Hälsingland och Jämtland. I Härnösand engagerade han sig på fritiden i Avdelningen för folkmusik vid Föreningen för norrländsk hembygds-forskning. Från 1919 kunde han som fast anställd folkmusikintendent vid samma förening ägna sig åt folkmusiken på heltid. Han renskrev sina upp-teckningar för publicering och planerade en stor utgivning av folkmusik från övre Norrland. Han hade precis startat publicering av de första häften när han dog 1922.⁵⁸

⁵⁷ Leffler hade ungefär samma mall för sina recensioner under rubriken ”Teater och Musik” i *Sundsvalls Tidning* och *Västernorrlands Allehanda*, som när han skrev för *Uppsala Nya Tidning*; Jersild, K.P. *Leffler i Folkmusikbevarandets tjänst*, 20; F1:5–7: pressklipp 1899–1922.

⁵⁸ Bucht, Gösta, ”Härnösands läroverksbibliotek”, särtryck ur *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* (Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1920); Västernorrlands museum, ”K P Lefflers personarkiv”, F1:5–7: pressklipp 1899–1922.

Vad säger källorna?

Ett personarkiv tillhörigt en van skribent, dokumentatör, recensent av teater och musik, uppvecklare av folkmusik och med tydliga folkbildningsideal visar på ett brett och rikt material kopplat till ett samtida musikliv. Lefflers sätt att samla och ordna sitt material visar också på en medvetenhet om att innehållet skulle kunna få betydelse i en möjlig framtida historieskrivning. Här finns uppgifter om teater- och musikliv, med turnerande teater- och musiksällskap från när och fjärran, musiker inom olika genrer och jubilerande musik- och teaterpersonligheter.

Under 1800-talet ökade antalet turnerande musiker, teater- och musiksällskap markant i Sverige. Turnerandet skedde inte bara inom landet utan även utanför landets gränser. Med musikerna följde också en ökad cirkulation av musik och nyheter. Två pressklipp belyser betydelsen av den utvecklingen för musiklivet i norra Sverige i början av 1900-talet.

Den 5/9 1905 infördes en recension av Leffler i *Sundsvalls Tidning* om violinisten Sven Kjellström (1875–1959), en musikalisk idé- och folkbildningsspridare av stora mått.⁵⁹ Kjellström framträdde i Sundsvall med sin mångårige musikerkollega Alfred Roth (1870–1947), då bosatt i London. De båda musikerna besökte Sundsvall åtskilliga gånger. Tillsammans turnerade de i omkring 14 år, särskilt sommartid när Alfred Roth hade ledigt från sin organisttjänst i London. I Väster-norrlands län finns åtminstone 38 kända konserter dokumenterade. Kjellström spelade ofta i duo eller kvartett, ibland solo, i Sundsvall, Härnösand och Sollefteå, men Kjellström och Roth turnerade även längs hela norrlandskusten och inlandet.⁶⁰ Att Leffler var en stor beundrare av Sven Kjellström framkommer tydligt i hans pressklipp.

Hösten 1906 spelade Jagelsky damkapell under en månads tid på St Petrilogen, en restaurang i Härnösand. Kapellet kom från Wien, hade spelat i Tammerfors och Vasa i Finland, och skulle nu resa vidare för att spela på Stadshuscaféet i Sundsvall.⁶¹ I sin recension i

⁵⁹ K.P., ”En konsert av högsta rang, Kjellström och Roth”, *Sundsvalls Tidning* (5 september 1905).

⁶⁰ Axel V Sundkvist, *Sven Kjellström-Institutet för rikskonserter. Sverige runt med Cremonesare* (Umeå: Larsson & co 1978), 164.

⁶¹ Nuppu Koivistos, *Säikkövaloa, shampanjaa ja Wiener Damenkapelle: Naisten salonkiorkesterit ja varieteealan transnationaaliset verkostot Suomessa 1877–1916*.

Västernorrlands Allehanda dagen efter avskedskonserten 15/10 1906 var Leffler inte entusiastisk. Försiktigt välvillig beskrev han deras musik som mer av underhållningsmusik än konsertmusik, men att kapellet ”på sätt och vis utgjort dragningskraft till lokalen” och mid-dagen. Det var glada toner, men repertoaren var av det enklare slaget. Samspelet var ganska bra, med ett och annat relativt njutbart horn-solo. En något så när talrik publik hade gett det avresande kapellet vänliga applåder, men enligt Leffler borde man kunna fordra mer av ett kapell som sökte engagemang i förstklassiga lokaler.⁶²

I de samlade pressklipp som Leffler lämnade efter sig presenteras och recenserar en lång rad turnerande konsertmusiker, restaurangmusiker, musiksällskap, operettsällskap, folklustspel, teater- och operasällskap, virtuoser och amatörer. Här finns en kronologiskt ordnad källa till insikter om omfång och djup i länets musikliv mellan åren 1891 och 1922.⁶³

Fördjupning och spridning? 1970- och 1980-tal

Den Lefflerska samlingen uppmärksammades på 1960- och 70-talen av Svenskt visarkiv. Arkivarie Margareta Jersilds forskning om Leffler och hans liv som folkmusikupptecknare var redan på gång när Tommy Puktorne, nytilträdd museichef 1978, sökte kontakt med Svenskt visarkiv för ett samarbete angående Lefflers folkmusiksamling. Jersild hade redan tidigare haft kontakt med landsantikvarie Bo Hellman i syfte att för forskningsändamål få mikrofilma samlingarna. Länets spelmän kände till dem, men kom inte åt dem. Materialet var skört och hade i museet blivit en otillgänglig källa. Jersilds forskning, spelmännens uppvaktning, omorganisation av museet till *Stiftelsen läns museet-Murberget* och den nye museichefens intresse för musik i allmänhet och folkmusik i synnerhet bäddade för ett flera decennier långt samarbete.

(Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto 2019), <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304480/S%C3%A4hk%C3%B6val.pdf?sequence=1>.

⁶² Osignerad [K.P. Leffler], ”Afskedskonsert”, *Västernorrlands Allehanda* (16 oktober 1906). Leffler benämner damorkestern för Jagelkyska damkapellet, men de hette Jagelsky. I en annons i *Västernorrlands Allehanda* den 15 oktober 1906, anges namnet vara ”Damkapellet Jagelsky”.

⁶³ ”K.P. Leffler”, <https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm/webui/index.html#/series/>, Klara arkivsök (2007), hämtad 12 januari 2024.

Arkivmaterialet genomarbetades av Jersild och gjordes tillgängligt i bokform.⁶⁴ Det första målet var utgivning av Lefflers mer än 600 renskrivna låt- och visuppteckningar, men det blev ytterligare en bok med 375 låtar, med spelförslag av Gösta Johansson, Lefflers manuskript i faksimil och biografier sammanställda av Margareta Jersild. Initiativtagare till boken var Ångermanlands Gille i Stockholm, med stöd av ångermanländska företagare.⁶⁵ En tredje bok, *K.P. Leffler – i folkmusikbevarandets tjänst*, utgiven i samarbete med Svenskt visarkiv, blev en gedigen folkmusikhistoria av Jersild, med utgångspunkt från de landskap som Leffler arbetat i genom åren. Tack vare hennes forskning och museets samarbete med Svenskt visarkiv blev en tidigare svåråtkomlig samling från 1920-talet synliggjord och tillgänglig för den spelmans- och dansrörelse som så länge hade efterlyst materialet.

I ett Access-projekt som genomfördes vid läns museet 2006–2009 registrerades Lefflerska samlingen och större delen av museets musiksamlingar i pappersform digitalt. Under 2010-talet skannades och digitaliserades samlingen och en del inspelningar av Kulturarvs-it. Materialet fanns därefter delvis tillgängligt internt på museet genom de två databaserna Klara arkivsök och Collective access.⁶⁶

⁶⁴ Jersild, *K.P. Lefflers folkmusiksamling del I; del II*; och Jersild, *K.P. Leffler – i folkmusikbevarandets tjänst*.

⁶⁵ Näringslivet i Ångermanland gav ekonomiskt stöd till utgivningen av den andra Leffler-boken efter att ha blivit uppringda av riksdagsmännen Thorbjörn Fälldin och Bengt Wiklund samt kulturpersonligheterna Arne Söderström och Erik Nordien. Det var ett stödprojekt initierat av Karl-Gunnar Thorén vid Ångermanlands Gille, Stockholm, som gick under namnet "Ångermanlands musikhistorias bevarande"; Margareta Jersild & Gösta Johansson, *K.P. Lefflers folkmusiksamling II. Faksimil med tolkning och spelförslag av Gösta Johansson*. Traditionsbärande biografier (Härnösand: Läns museet Murberget i samarbete med Svenskt visarkiv, 1991); F1: M BA 431 (Tidigare M BD 275). *Intervju med Tommy Puktörne* (1999). Inspelning: Inger Stenman.

⁶⁶ "Access genomfördes för läns museets del under 2006. Det var Statens kulturråd som handlade ansökningar av medel. *Kulturrådet: Access har gett många nya jobb – Kulturnytt/Sveriges Radio*. Kulturarvs-it hanteras av Riksantikvarieämbetet utifrån en förordning (SFS 2003:248) utfärdad i maj 2003". Bengt Wittgren, antikvarie projekt & forskning, Västernorrlands museum. Personlig kommunikation: Epost 28 september 2023; Min anmärkning: Klara arkivsök finns på Västernorrlands museums hemsida. Collective Access har lagts ner 2023. Västernorrlands museum byter till Primus för Digitalt museum med prioritet på Föremål och Foto. Bengt Wittgren, Epost 28 september 2023.

Möjliggörare – en reflektion

K.P. Lefflers arkiv är ännu en samling som uppmärksammas från ett statligt stockholmsperspektiv, innan den blev tillgänglig och användbar för spelmän, vissångare och folkmusiker i Västernorrland. Medan harpisten Adolf Sjödén var en utflyttad Sollefteåbo med en stor släkt som värnade om hans samling, hade Karl Peter Leffler som inflyttare från Uppsala och Sundsvall ingen släkt eller närstående i trakten. I stället bör det ha varit genom museichefen Theodor Hellman som Lefflers efterlämnade material togs omhand som ett personarkiv i museet. De sista yrkesverksamma åren av sitt liv var Leffler anställd som folkmusikintendent. Museet var då en viktig sista arbetsplats för honom. Både Sjödéns och Lefflers samlingar blev tillgängliga via museets två databaser, som båda bekostades av statliga medel. Under en tid var det då lättare för forskare och musiker att hitta musiken och samlingarna.

För K.P. Leffler var det låtarna, visorna och informanterna som stod i fokus för intresset. Det fick en fortsättning i Västernorrland genom Matts Arnbergs och Märta Ramstens inspelningar för Sveriges Radio på 1960-talet, och genom Märta Ramstens, Gunnar Ternhags och Svenskt visarkivs inspelningar på 1970- och 80-talen. Sammantaget gav detta en stabil grund för fortsatta regionala inventeringar, inspelningar och dokumentationer. Inspelningskopior av visarkivets samlingar från länet kunde därefter beställas till museet, så att länets egna musiker kunde få tillgång till dem utan att resa till Stockholm.

Det var Svenskt visarkiv och Margareta Jersilds forskning som möjliggjorde att upp emot 1 000 låt- och visuppteckningar kunde publiceras i samarbete med dåvarande Läns museet-Murberget och därmed göras tillgängliga för folkmusiker i och utanför länet. Det var Svenskt visarkiv och Märta Ramstens inspelningsverksamhet som blev förebild för fältarbeten med folkliga musiktraditioner under en period av cirka 25 år.⁶⁷ Centralinstitutionen Svenskt visarkiv blev en möjliggörare. Vid flera av de centrala statliga institutio-

⁶⁷ Märta Ramsten, "Framför mikrofonen och bakom. En personlig återblick på Svenskt visarkivs verksamhet med inspelningar av folkliga musiktraditioner", *Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv* 52 (Hedemora: Gidlunds förlag 2022), 73 ff.; Gunnar Ternhag, *När jag spelade in. Minnesbilder och eftertankar* (Stockholm: Svenskt visarkiv/Statens musikverk 2023), 61 ff., 83 ff.; F1: M BA 431 (Tidigare M BD 275). *Intervju med Tommy Puktorne* (1999). Inspelning: Inger Stenman.

nerna är idag stora mängder material digitalt tillgängliga, men vid mindre lokala och regionala institutioner kan resurser saknas för ett digitalt tillgängliggörande. När databaser blir föråldrade och såväl resurser som kunskap saknas för migrering eller tillvaratagande av redan digitaliserad eller inlagd information signalerar det en brist inför ett framtida nyttjande.

K.P. Lefflers arkiv är ett exempel på hur ett inte helt känt personarkiv kunde tillgängliggöras tack vare samarbeten med institutioner, ideella föreningar och privatpersoner. Såväl folkmusik som konstmusik och teaterframträdanden finns dokumenterade i hans arkiv. Däremot speglas inte populärmusik med blåsmusik, dragspel och de mindre ensembler som lanserade nya danser. Hans stora välordnade pressklippsamling med egna recensioner, annonser och artiklar ger däremot en djuplodande bild av ett borgerligt offentligt musikliv i Härnösand och Sundsvall årtiondena kring och efter sekelskiftet 1900. Även spelmansmusiken fick plats, men den ägnade han mest sin fritid åt.

Musikinstrumentssamling – ”Orgel med bänk”

Den fjärde samlingen är en mer traditionell museisamling; en föremålssamling med musikinstrument. Ett enskilt instrument, en orgel, får utgöra ett illustrerande exempel och stå som symbol för Härnösands gamla gymnasium. Orgeln hör ihop med Härnösands äldre skolhistoria, men säger också något om vikten av att synliggöra så mycket kontextmaterial som möjligt och om hur ett musikinstrument hanterats genom tiderna i sin ursprungliga miljö och vid ett museum.

Vad kan ett enskilt instrument säga om musikliv på 1700- eller 1800-talet? Musikinstrument kan uttrycka social status, tillhörighet, genus, minnen av personer och händelser hos människor som är eller har varit delaktiga i den kultur som studeras.⁶⁸ Med utgångspunkt från orgeln vill jag påvisa betydelsen av att medvetandegöra en samlings eller ett föremåls historia och att det är möjligt att finna ledtrådar till instrumentens historia och samhällseliga kontext, även

⁶⁸ Gunnar Ternhag, ”Organologi: systematik, morfologi och kulturanalys” i Stefan Bohman, Dan Lundberg & Gunnar Ternhag, red., *Musikinstrument berättar. Instrumentforskning idag* (Hedemora: Gidlunds förlag 2007), 43.

när inget kontextmaterial följer med föremålet. De äldsta delarna av museets musikinstrumentssamling speglar borgerliga miljöer i länet, inte minst herrgårdar och prästhem, men också landsbygds-miljöer. Föremålen saknar ofta proveniens, särskilt de äldre musikinstrumenten. Men de kan ändå studeras utifrån material, byggnadssätt och instrumentbyggare i lokala, nationella och internationella sammanhang genom exempelvis äldre kataloger, litteratur och arkivinformation.

Vid en genomgång av instrumentbeståndet 1999 var antalet musikföremål i museet närmare 200. De ljudredskaps- och musikföremålsperspektiv som anlades på helheten gav struktur åt Musikinstrumentmagasinet som invigdes 2003. Musikinstrumenten fick en översyn och konservering samt placerades i en lokal på 100 m². Mahillons-Sachs-Hornbostels klassifikationssystem från 1900-talets första hälft blev en utgångspunkt för musikinstrumentens placering i lokalen, vilket underlättade senare guidningar. Instrumenttyperna gav i första hand prov från högre stands- och borgerliga miljöer, men också allmogemiljöer. Musikinstrument från arbetarmiljöer saknades nästan helt. Psalmodikon och dragspel kompletterade därefter samlingen. Enstaka gitarrer, cittror, orgelharmonier och elektriska orglar tillkom så småningom.⁶⁹ Klassifikationen utvidgades till att även gälla mekaniska, elektriska och elektroakustiska instrument. Ett registertillägg skapades i museets gamla föremålsdatabas utifrån ljudalstringsprinciper. Där fanns också möjlighet att registrera ljudverktyg som inte nödvändigtvis var musikinstrument utan kunde vara ljudredskap som användes i arbete, exempelvis skeppsklockor, skällor och bjällerkransar. Även radioapparater, fonografer och högtalare fick plats och arbetet var influerat av Musikmuseets riksinventering 1971–1985. Begrepp som ljudredskap, ljudverktyg, musikinstrument och musikföremål hade redan diskuterats i decennier i exempelvis musiketnologiska kretsar.⁷⁰

För det kulturhistoriska museets del sammanföll förvärvandet av musikinstrument med insamling av andra fysiska objekt under första hälften av 1900-talet. Instrument inkom också som gåvor från privatpersoner. Åtskilliga utlandsbyggda konstmusikinstrument

⁶⁹ Stenman, *Musikföremål och ljudredskap i Länsmuseum Västernorrlands samlingar. En sammanställning* (Internrapport 1999:1), 3 ff., 32, 34 f.; "Oss emellan", *Husorgan för länsmuseumets personal*, 2003:7, Projektpärm: "Musikinstrument".

⁷⁰ Stenman, *Musikföremål och ljudredskap i Länsmuseum Västernorrlands samlingar*, 7 f.

överlämnades av antikvitets-handlaren Nils Magnus Åmell (1885–1968) i samband med hans insamlingsfärder och antikvitetsinköp i mellersta och övre Norrland. Åmell var under många år ombud för Theodor Hellman och museet i Härnösand. Han var uppvuxen i en by utanför Härnösand, men flyttade tidigt till Stockholm, där han öppnade antik- och konsthandel samt blev hovleverantör. Under tiden höll han ändå kontakt med Hellman och Avdelningen för arkeologisk och kulturhistorisk forskning som skötte föremålssamlandet vid museet.⁷¹

I sin undersökning av läns-museernas insamling av musikinstrument 1856–1997 poängterade Helén Lindström flera faktorer som kan ha legat bakom de urval som gjordes vid insamling av instrument under tidigt 1900-tal. I ett statligt betänkande från 1924 lämnade en så kallad ”Folkminneskommitté” förslag på hur insamling och utforskning av allmogemiljö, prästgårdar, herrgårdar och militiehemman skulle bedrivas i landet.⁷² Musikhistoriska museets chef Tobias Norlind satt med i kommittén. Han hade kontakter i Ångermanland och kände museichefen och folkskoleinspektören Theodor Hellman.⁷³ Betänkandet

Katalogbild från 1973. Västernorrlands museums föregångare, det Kulturhistoriska museet Murberget, hade vid fototillfället ännu ingen huvudbyggnad med föremålsmagasin eller utställningshallar. Resterna av den gamla gymnasieorgeln togs tillvara på 1960-talet och gjordes om med nytt spelverk. Fasaden åtgärdades, målades om och orgeln placerades för andaktsbruk i Murbergskyrkan 1968. Foto: Bengt Häger. Västernorrlands museum: A 18000.

⁷¹ Nils Magnus Åmell, *Från pottskåp till praktmöbel, en antikvitetshandlares minnen* (Stockholm: Åmells konsthandel/Fine arts dealer, 2 uppl. 2020), 54.

⁷² Helen Lindström, ”Länsmuseernas insamling av musikinstrument 1856–1997”, i Stefan Bohman, Dan Lundberg & Gunnar Ternhag, red., *Musikinstrument berättar. Instrumentforskning idag* (Hedemora: Gidlunds 2007), 128.

⁷³ Theodor Hellman och Kristian Wik, ”Föreningen för norrländsk hembygdsforskning styrelseberättelse för år 1926”, *Meddelanden från Föreningen för norrländsk hembygdsforskning* (Härnösand: Arkiv för norrländsk hembygdsforskning 1928–1929), 160.

skulle kunna ha influerat Hellman och därigenom påverkat insamling och dokumentation vid museet.

Vad säger källorna?

I Murbergskyrkan i Härnösand finns en orgel som benämns "M 1024. Orgel med bänk" i museets lappkatalog. Den anges vara en piporgel från Härnösands gamla gymnasium, möjligen från 1700-talet eller tidigt 1800-tal.⁷⁴ Spåren bakåt är inte tydliga, men i en skrift från 1896 skriver Otto Norberg att det förvarades ett positiv i gymnasiet innan branden 1714. Positivet hade använts i sångundervisningen, men blev förstört i branden och bibliotekskassan fick då lägga ut för nya instrument och musikaler.

Han skriver vidare att adjunkten A. Lidblom från Fjällsjö donerade ett "orgelpositiv" 1830 och även en del musikaler till ungdomarna i gymnasiet.⁷⁵ Det handlar om den orgel med inventarienummer M 1024 som nu står på läktaren i Murbergskyrkan i Härnösand. Vid Gustaf Hagströms orgelbyggeri i Härnösand tog Ernst Maul sig an den raserade orgeln och i förteckningen över åtgärdade orglar står "1968. Murbergskyrkan. Renovering av läktarorgel".⁷⁶ Innanmätet är byggt med sin tids moderna material och var kanske tänkt att klara klimatet i en ouppvärmad stenkyrka vintertid. Det finns inga uppgifter om själva renoveringsarbetet, mer än att arbetet var färdigt 1968.⁷⁷

⁷⁴ "Orgel med bänk": Lappkatalog 1973; "orgel M 1024", <https://www.old.murberget/upptack/>, hämtad 30 januari 2024.

⁷⁵ Norberg, *Härnösands Kungl. Gymnasium*, 129 f.

⁷⁶ I lappkatalogen anges år 1973: "11 blindpipor av trä inom ram med rika rokokornament. Skåp och fasad ser ut att vara original. Vitt och någon förgyllning. Verket raserat. 1700-tal". Inuti är ingenting original. På 1980-talet gjordes flera försök att få fram uppgifter om orgelns bakgrund och renoveringsarbetet. Två orglar som var i mycket dåligt skick hade överlämnats från museet till Gustaf Hagströms orgelbyggeri AB på 1960-talet. Orgelbyggeriet var en föregångare till Johannes Menzels orgelbyggeri i Rö utanför Härnösand. Menzel hade själv arbetat hos Hagströms sedan 1962 och kollegan Ernst Maul kom att arbeta där fram till 1975; "Gustaf Hagströms orgelbyggeri AB", www.wikipedia.org, hämtad 30 januari 2024; Jan Håkan Åberg och Kåre Nordling, *Inventarium över svenska orglar 1990: III. Härnösands stift redigerad av Jan Håkan Åberg, Luleå stift redigerad av Kåre Nordling* (Kinna 1991), 3.

⁷⁷ "Orgel med bänk": Lappkatalog 1973; "orgel M 1024", <https://www.old.murberget/upptack/>, hämtad 30 januari 2024; Bo Sandberg: brev angående orglar, dnr 187/85ad (1985); Åberg, Jan-Håkan, "Orglarna i Härnösands stift". *Inventarium över svenska orglar 1990:3* (Kinna 1991), 3.

Med tanke på det tidiga inventarienumret inkom orgeln till museet troligen omkring 1909. I en annan gammal kortkatalog står det att orgeln är från 1700-talet, men där finns frågetecken i blyerts. På insidan av två blindpipor uppges att "S.M. Adjuncten Andreas Lidblom i Lidgatu har förfärdigat detta orgelpositiv 1824 och fått (?) det tillhanda Edin för 100...(?)". Den informationen tillsammans med uppgiften om att A. Lidblom donerade ett orgelpositiv till Härnösands gymnasium år 1830 talar för att det är den piporgeln som användes i undervisningen från 1830 och framåt.

Under 1820-talet hade Lidblom själv varit elev vid det gamla gymnasiet och visste att orgelpositiv användes som stöd i sångundervisningen.⁷⁸ Gudstjänsterna i Härnösand hade flyttats från den gamla kyrkan till gymnasiets festsal 1836. Orgeln som hade stått i den gamla kyrkan var byggd 1731 av den kände orgelbyggaren Johan Niklas Cahman. Den togs ned och magasinerades, för att sedan sättas upp i den nya Domkyrkan 1846.⁷⁹ I museets arkiv finns "A. Lidbloms musiksamling", som möjligen kan vara de noter som skänktes tillsammans med orgeln till det gamla gymnasiet 1830.

Lidbloms orgel berättar om tidens musikliv. Eleverna kunde använda den som stöd vid sina sångstudier. Det finns inga anteckningar om orgeln efter 1800-talets mitt och fram tills dess resterna av den överlämnades till Föreningen för norrländsk hembygdsforskning i början av 1900-talet. Ett halvt sekel senare sattes de ihop med ett nytt innanmäte för att från 1968 och framåt kunna nyttjas sommartid vid andakter i museikyrkan.

Idag finns två orglar på läktaren i Murbergskyrkan. Den ena är den ihopmonterade gymnasieorgeln med innanmäte från 1960-talet. Fasad och skåp är original och minner om ett tidigt 1800-tal och gymnasisternas musikaliska hjälpmedel. Den andra är en mindre orgel med ett eftersträvat historiskt yttre och en mer tidsenligt klingande funktion. Den används sommartid och är byggd av framlidne orgelbyggaren Robert Gustavsson, Härnösand.⁸⁰

⁷⁸ Torsten Bucht, *Härnösands musiksällskap 1842–1942*, 22–25; Åren 1816 till 1819 var Lidblom gymnasieelev. Se Gösta Bucht, *Härnösands gymnasiematrikel 1800–1849 utgiven av Gösta Bucht* (Härnösand: Aktiebolaget Victor Åström 1929), 21 f.

⁷⁹ Wik, *Härnösands historia, del III* (1981), 157; Jan-Håkan Åberg, "Ur Härnösands domkyrkas orgelhistoria", i *Orgelforum, medlemstidskrift för Orgelsällskapet* (Trelleborg 1979), 4.

⁸⁰ Murberget, *Sommartidning* (2012).

Instrumentens miljö? 1970-tal

Musikhistoriska museets riksinventering av äldre svenska musikinstrument 1975–1981 startade med en inventering av konstmusik- och folkmusikinstrument från 1600-tal till 1800-tal och utvidgades till att också gälla ljudredskap i förhistoriska och medeltida samlingar.⁸¹

I Härnösand genomfördes inventeringen i Friluftsmuseet Murbergets miljöer 1977 av Karin Johansson, en av riksinventeringens medarbetare.⁸² Museet saknade huvudbyggnad, och föremålen förvarades i friluftsmuseets uppvärmda byggnader. Inventeraren fick tränga sig fram mellan tätt packade samlingar av föremål för att kunna göra uppmätningar och fotografera instrumenten. Trots detta kunde inventeringsblanketterna fyllas med uppgifter, beskrivningar, mått och placeringar. Det blev ett ovärderligt material när samlingarna 1994 skulle flyttas till en ny museibygnad med utställningslokaler och klimatstyrda magasin och arkiv. På Riksinventeringens inventeringsblanketter stod instrumentens placeringar angivna, hus för hus och rum för rum. Det underlättade identifieringen av instrumenten och planeringen i samband med att instrumentflyttningar skulle ske till det tilltänkta Musikinstrumentmagasinet.⁸³

Med Riksinventeringens systematik som förebild fick den dåvarande föremålsdatabasen ett tillägg för instrumentfamiljer och klingande föremål ordnade efter ljudalstringsprinciper, så att även arkeologiska och etnologiska ljudande föremål lätt skulle kunna identifieras. Tillägget togs emellertid bort, då det internt var svårt att förstå meningen med det. Med fysiska kortkataloger fanns förståelse för systematisering, men i en databas passade de inte in. Återigen uppkom en fråga om intern kunskapsbas och vikten av att medvetandegöra, synliggöra och förstå olika tiders arbetsideal och syn på regionala och lokala musei- och arkivsamlingar för att en musikhistorieskrivning alls skall kunna göras.

⁸¹ Christian Reimers, "Riksinventeringen av äldre svenska musikinstrument, ett redskap för musikarkeologin", *Fornvännen: Journal of Swedish Antiquarian Research* 74 (1979), 109 ff.

⁸² *Stencilerad lista över inventeringsrapporter juli 1975–september 1977, Rapport nr 43*, (Musikmuseet 1977); "Karin Johansson, juli 1977, Ångermanland, Murbergets museum". Privat ägo: Inger Stenman.

⁸³ Inger Stenman, *Planering för Musikinstrumentsamlingen i "Vita hålet"* (opublicerad, 1999).

Hållbar inventering – en reflektion

I sin debattskrift *Forskning och museer* 2006 lyfter museologen Sten Rentzhog ett analytiskt grundproblem när det gäller föremål som behöver kontextualiseras i museisammanhang. Det handlar om hur regionala museer kan använda material för att skapa berättelser kring föremålen, trots att de uppgifter man behövde aldrig samlades in. I regel är detta möjligt endast med skriftligt källmaterial. Rentzhog menar att osäkerheten om hur man förenar föremålsanalys med studiet av skrivna källor och resultat av annan historisk forskning är ett av de största hindren för användning av materiella källor och ett område där goda exempel behövs.⁸⁴

Rentzhog framhåller vikten av att museimedarbetarna har kunskap om den egna museihistorien baserad på praktik samt vikten av att använda analys och utvärdering vid studier av föremål som i sin tur skulle kunna ge nya infallsvinklar och frågeställningar i en annan tid. Rentzhog påpekar hur studier av materiella källor ger möjlighet till inblick i äldre samhällen ur ett underifrånperspektiv och därigenom kan även dittills förbisedda grupper studeras.⁸⁵

Margareta Bergvall och Dan Lundberg är var för sig inne på liknande resonemang om vikten av att medvetandegöra och synliggöra samlingar, föremål, utställningar och placera dem i en samhällelig och ideologisk kontext.⁸⁶ Bergvall menar att en utställning kan ”fungera som en tidsspegel som direkt eller indirekt speglar de förförståelser, samhällsfrågor och den tidsanda som var aktuell när utställningen producerades”.⁸⁷ Hon poängterar vikten av att använda analys och utvärderingar som metod och arbetsredskap i utställningsbygge och museiarbete. Dan Lundberg diskuterar musikarkiv och deras funktion som ideologiska verktyg i samhället. Han tar upp hur olika tider och ideologier påverkar arbetet och samlandet och hur betydelsen av samlandet har varierat över tid. Såväl Lundberg, Bergvall som Rentzhog pekar på hur en medveten användning kan ge en samling,

⁸⁴ Sten Rentzhog, *Forskning & museer. En debattskrift om museernas behov av kunskap och forskningens behov av museer* (Stockholm: Nordiska museet 2006), 46 f.

⁸⁵ Rentzhog, *Forskning & museer*, 39 ff.

⁸⁶ Lundberg, ”Kulturarv och arkivloopar. Musikarkiv, makt och demokrati”, i *Dokumenterat* 51 (2019), 44 f.

⁸⁷ Margareta Bergvall, ”Människan och den långa historien” i Carola Nordbäck & Avigail Rotbain, red., *Ekokritik och museipedagogik i skuggan av Antropocen* (Göteborg och Stockholm: Världskulturmuseerna 2022), 151 f.

utställning eller institution möjlighet att bli nyttjad och sedd som en medskapare i den tid som den har använts eller används i, alltså även inför en framtid. Resonemangen kan i allra högsta grad appliceras på att gälla en hantering av musikkällor i samband med regional, nationell eller europeisk musikhistorieskrivning.

Likaväl som tidigare generationers museiarbetare och forskare har sina kunskaper och tolkningar, så erövrar nya generationer museiarbetare och forskare sina berättelser genom materiella och immateriella källor. Men för att detta ska kunna göras behövs till syvende och sist kunskap om att olika typer av material och källor alls existerar och var de i så fall finns.

Avslutning

Syftet med kapitlet har varit att belysa betydelsen av synliga och tillgängliga källor i en regional kulturarvsinstitution, för att se hur de kan bidra till en norrländsk musikhistorieskrivning, kopplad till svenskt och europeiskt musikliv, och hur de kan bidra till förnyade användningsområden och kunskap. Utgångspunkt har varit fyra musiksamlingar i Västernorrlands museum och de nationella inventeringar och dokumentationer som gjordes av flera centrala musikinstitutioner i Stockholm under 1970- och 80-talen. De har alla anknytning till skolstaden Härnösand och Västernorrlands län. Tillsammans vittnar de om hur musik cirkulerat, samlats in, använts och återanvänts genom ett par sekler. Inte minst vittnar de om insamlande institutioners betydelse, men även släktgårdars, läroverks, kulturhistoriska föreningars, musikaliska sällsksaps, museers och arkivs betydelser.

Gemensamt för de fyra samlingarna är att de har tagits emot och blivit museisamlingar på liknande sätt, genom räddningsåtgärder mer än aktivt insamlande. Flera av dem har sedan blivit vilande och otillgängliga i decennier och sekler, innan de fått ny betydelse genom att de efterfrågats av forskare eller musiker. Alla har uppmärksamats och behandlats av statliga centralinstitutioner i Stockholm. Föregångare till dagens Musik- och teaterbibliotek, Svenskt visarkiv och Scenkonstmuseet genomförde betydelsefulla övergripande inventerings- och dokumentationsprojekt på 1970- och 80-talen. Projekten fick betydelse för Västernorrlands museum långt in på 2010-talet, när digitaliseringsarbeten vid läns museerna genomfördes

och bekostades av Riksantikvarieämbetet respektive Statens kulturråd. Diskussioner om hur hållbara de genomförda digitaliseringarna och databaserna är pågår alltså inom kulturarvsinstitutionerna och forskning. Gemensamt för de fyra samlingarna är också tydliga kopplingar till universitetsstäder, framför allt Uppsala, men också Lund och Stockholm. Där fanns kontaktytor och förebilder för individerna bakom samlingarna.

Kulturgeografi, transportvägar och kommunikationer har betydelse när norra Sveriges musikliv skall beskrivas. I Västernorrland växte landsortssocieteten i samband med sågverksetableringarna. Genom borgerlighetens framväxt och industrisamhällets utveckling under 1800-talet och med en befolkning i rörelse spreds musik och stilbildande ideal för musicerande och musikliv. I och med förbättrade kommunikationer kunde spridning av allt nytt ske snabbare. De större städerna utvecklades under seklet i olika riktningar och fick skilda karaktärer, vilket påverkade musiklivets förutsättningar. Som ämbetsmannastad och centrum i länet och stiftet fick Härnösand stor betydelse. Välutbildade lärare med kontakter vid hov och ärkestift satte sin prägel på stadens kulturliv. Sundsvall var industristaden med öppenhet för nymodigheter. Sollefteå var sedan århundraden en viktig handelsplats, knutpunkt och "port" till det inre av Ångermanland och Jämtland. Örnsköldsvik med sina industrier och jordbruksbygd blev tidigt också en "port" mot norr. Kramfors påverkades av sina sågverk och fabriker, Ånge av skogs- och jordbruksbygd, men blev också knutpunkt för vägar och järnvägar. Alla köpingar, tätorter och städer med sina omgivningar präglades på många sätt av den ökade cirkulationen av människor, idéer och kultur under 1800-talet.

För en ung gymnasist eller student från norr blev utbildningsorterna i söder betydelsefulla inte bara för en yrkesframtid utan också för en social och kulturell bildning. För en lärare, präst, sågverksägare eller musiker och skådespelerska från söder blev de små städerna eller tätorterna i norr långt från huvudstaden också betydelsefulla. Den musik och de danser som låg i tiden och de musikinstrument som nyttjades och spreds från stora musikinstrumentbyggerverkstäder i Europa och södra Sverige följde transportvägarna till sjöss likaväl som på land, från norr till söder, öster till väster. Även musiken som spelades i små sammanhang vid hemmamusicerande spreds mellan människor i olika samhällsklasser. De fyra samlingar

som har presenterats här speglar den typ av källor som kan användas för att skapa berättelser om ett musikliv i norr likaväl som i söder, i tätorten såväl som på landsbygden. Det är framför allt borgerliga miljöer och allmogemiljöer som synliggjorts genom de fyra samlingarna, men i museers arkiv finns ofta musik och berättelser också kopplade till 1800- och 1900-talens rörliga framväxande arbetarklass. Frågor om var källorna finns är alltid relevanta oavsett om det gäller en lokal, regional, nationell eller internationell kulturarvs- och musikärvsinstitution.

För föregångarna till Västernorrlands museum var kontakter med Mälardalen betydelsefulla från 1880-talet och framåt. En medveten regional identitet uttrycktes i museipresentationer och forskningsartiklar. Där framhölls värdet av det västernorrländska regionala kulturarvet, vilket gjorde att kultur- och naturlivet i länet blev relativt väl dokumenterat. Med stora befolkningsförändringar, rörliga samiska kulturkretsar och invandringen under 1800-talet markerades dynamik och mångfald, förändringsprocesser och nymodigheter vad gäller musik, teater och konstnärliga uttryck.

Det är en rörlig befolkning som speglas genom de fyra presenterade samlingarna. De omfattar tiden från 1750-tal till 1920-tal och har alla kopplingar till större sammanhang som gör att de kan bidra till viktiga insikter om musikens och musiklivets historia i Sverige och Europa. Men för att det ska bli möjligt krävs ett synliggörande, medvetandegörande och säkerställande av de samlingar som redan existerar. Därefter kan de ställas i relation till samhällliga och ideologiska klimat för att ge förståelse för de olika tider som de har existerat i.

Källor och litteratur

Källor

Arkivmaterial

Västernorrlands museum, Härnösand:

Musikarkivet

- Adolf Sjödens musiksamling.
- Alma Edström f. Sjödens musiksamling.
- Högre Allmänna Läroverket i Härnösand. Musikalier. (Tidigare: I A).
- K. P. Lefflers personarkiv (Tidigare I B: 1–9).

Musikinstrumentssamlingen

– M 1024 a, b. "Orgel med bänk".

Verksamhetssamling/Musik

Kettlewell, David. Inventeringsblanketter. "Länsmuseet Murberget i Härnösand. Läroverkets Musikaliesamling". Upprättat och genomfört 1992–1995. Projekt.

Edström, Nils (2000). *Information angående Adolf Sjödén, Hågesta gård och museet i Sollefteå*. Telefax Länsmuseet Västernorrland 2000-11-09. Projektpärm: "Sjödén" (kopia).

Edström, Nils (2000). *Släktberättelse*. Projektpärm: "Sjödén" (kopia). "Oss emellan" (2003), *Husorgan för länsmuseets personal*, 2003:7. Projektpärm: "Musikinstrument" (kopia).

Sjödahl, Barbro (2001). "Adolf Sjödén. Historik". I *Samlingsbeskrivning*. Projektpärm "Sjödén" (kopia).

Sjödahl, Barbro (1990). *Adolf Sjödén: Harpokungen från Norden*. Studentuppsats. Umeå: Umeå universitet. [publicerad]. SE_RPRT_01180_original.jpg.

Stenman, Inger (1995). *Högre allmänna läroverket i Härnösand. Musikalier. Bakgrund och projektbeskrivning*. Länsmuseet Västernorrland: Kompendium, intern [publicerad].

Stenman, Inger (1991). *Musikföremål och ljudredskap i Länsmuseet Västernorrlands samlingar. En sammanställning*. Länsmuseet Västernorrland: Internrapport [publicerad].

Stenman, Inger (2000). *Vikten av och planering för emottagandet av Adolf Sjödéns musiklidesamling från Regementsmuseet i Sollefteå*. Länsmuseet Västernorrland: Kompendium [publicerad].

Ljudsamlingen

Fr:M BA 313 (tidigare M BD 188). *Intervju med David Kettlewell, Lövsjö, Bollstabruk*. Inspelning: Inger Stenman (1995); [Även digitalt "David Kettlewell" i E-servern "Ljudlager"].

Fr:M BA 499. *Intervju med Barbro Sjödahl, Sollefteå*. Inspelning: Inger Stenman (2001); [Även digitalt "Barbro Sjödahl" i E-servern "Ljudlager"].

Fr: M BA 431 (tidigare M BD 275). *Intervju med Tommy Puktörne, Länsmuseet Västernorrland, Härnösand*. Inspelning: Inger Stenman (1999); [Även digitalt "Tommy Puktörne" i E-servern "Ljudlager"].

Kataloger

Kortkatalog. Högre Allmänna läroverket i Härnösand. Musikalier.

Lappkatalog. Föremålssamlingen.

Inventeringsblanketter för Norrländska kulturhistoriska museet i Härnösand. Från Riksinventeringen av äldre musikinstrument (1975–1981), Musikmuseet (Stockholm u.å.). [Pärm med kopior].

Otryckta källor

Stenman, Inger. "Karin Johansson, juli 1977, Ångermanland, Murbergets museum". I *Stencilerad lista över inventeringsrapporter juli 1975-september 1977. Rapport nr 43*. Musikmuseet, Stockholm 1977. Privat ägo.

Digitala källor

<https://vasternorrlands.museum/collectiveaccess>; Skannat och digitaliserat av Kulturarvs-it (2017). [Hämtad 2023-03-23]. Informationen i databasen collectiveaccess är inte längre tillgänglig, men originalhandlingar finns i museiarkivet. [2025-01-30].

<https://arkiv.vnmuseum.se/klara-vnm>. Register med tillhörig historik (2007). Arbetet utfördes av Karin Helsing. [Hämtad 2023-05-14].

<https://rism.info> [Hämtad 2023-09-27].

<https://old.murberget.se> [Hämtad 2024-01-30].

Tryckta källor

"Adolf Sjödén" (1893). *Svensk Musiktidning: Nordiskt musikblad*. 1893:13. https://arkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidning_1893_no_13.pdf.

Corin, Carl-Fredrik (1991/92). "Carl-Gustaf Nordin". *Svenskt biografiskt lexikon* 27. <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/8291>.

Hallgren, Bengt G. och Lindin, Leif (1994). "Härnösands stift". I *Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen*, bd 2. Umeå: Norrlands universitetsförlag i Umeå AB.

Kettlewell, David (1984). "Early music in Swedish libraries." *Tidig musik* 6 (4–5). Stockholm.

Lundberg, Dan (2019). "Kulturarv och arkivloopar. Musikarkiv, makt och demokrati". *Dokumenterat: Bulletin från Musik- och*

- Teaterbiblioteket vid Musikverket* 51. https://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Dokumenterat_51_2019.pdf.
- Puktörne, Tommy (1986). *Program för projektering av Gådeå sjukhus till länsmuseum i Västernorrlands län 1985–1986*. Härnösand.
- Qvarsell, Roger (1994). "Härnösands gymnasium". I *Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen*, bd 2. Umeå: Norrlands universitetsförlag i Umeå AB.
- Reimers, Christian (1979). "Riksinventeringen av äldre svenska musikinstrument, ett redskap för musikarkeologin". *Fornvännen: Journal of Swedish Antiquarian Research*. 74, 109–111. <https://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1225496/FULLTEXT02>
- "Till Adolf Sjädes minne" (1893). *Svensk Musiktidsning: Nordiskt musikblad*. 1893:14. https://carkiv.musikverk.se/www/epublikationer/Svensk_Musiktidsning_1893_no_14.pdf.
- Westerdahl, Christer (1996). "Ängermanland. Befolkning". I *Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen*, bd 4. Umeå: Norrlands Universitetsförlag i Umeå AB.

Fonogram

- Anton Edvard Pratté. *Grand Concert for harp and orchestra. Theme and variations on a Swedish folk tune, Souvenir de Norvège for solo harp*. Delphine Constantin-Reznik, Norrköpings Symphony Orchestra, Daniela Musca. Booklet: Stig Jacobsson. Åkersberga: BIS Records AB, 2021.

Litteratur

- Ahlbeck, Bengt (1998). *Musikdirektör Anders Sidner. Musikundervisning och musikliv i skolestaden Härnösand 1840–1870*. Diss. Stockholm: KMH Förlaget.
- Andersson, Anders Petter (1996). *Carl Nyrén och hans notsamling. Påbyggnadsuppsats [Musikvetenskapliga institutionen]*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Arvidsson, Alf (1991). *Sågarnas sång. Folkligt musicerande i sågverks-samhället Holmsund 1850–1980*. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Avango, Dag (1999). "Föremålsinsamling inom Samdok och museernas magasin." I *Museer som minnen – minnen av museer. Seminarium till minne av Göran Rosander*. Red. Rolf Kjellström & Gunnar Ternhag. Stockholm: Nordiska museets förlag.

- Bergvall, Margareta (2022). "Människan och den långa historien". I *Ekokritik och museipedagogik i skuggan av Antropocen*. Red. Carola Nordbäck & Avigail Rotbain. Göteborg och Stockholm: Världskulturmuseerna.
- Bucht, Gösta (1932). "Härnösands läroverks gamla och nya byggnader". Separattryck ur *Högre allmänna läroverkets i Härnösands årsredogörelse 1931–1932*. Härnösand 1932.
- Bucht, Gösta (1920). "Härnösands läroverksbibliotek". Särtryck ur *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*. Uppsala: Almqvist & Wiksells.
- Bucht, Gösta (1929). *Härnösands gymnasiematrikel 1800–1849*. Härnösand: Aktiebolaget Victor Åström.
- Bucht, Torsten (1942). *Härnösands musiksällskap 1842–1942*. Härnösand.
- Degen, Johannes D. (1983). "Musik i Ådalen". I *Konst, musik, litteratur i Ådalen*. Red. Johannes D. Degen, Carl Hjalmar Lidblom, & Gudrun Lindahl. Bjästa: CEWE-Förlaget.
- Fur, Gunlög (2016). "Kolonisation och kulturmöten under 1600- och 1700-talen". I *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna, en vetenskaplig antologi*, bd 1. Red. Daniel Lindmark & Olle Sundström. Skellefteå: Artos & Norma, 241–281.
- Hanaeus, Åke (1997). "Konst och Musik 1870–1930". I *Sundsvalls historia III*. Red. Lars-Göran Tedebrand. Sundsvall: Sundsvalls kommun.
- Heintz, Veslemøy och Kia Hedell (2011), "På autografjakt i Stallet – rariteter i Musik- och teaterbibliotekets arkiv". I *Arkiven sjunger – nedslag i svensk musikhistoria. Årsbok för Riksarkivet och Landsarkiven 2011*. Stockholm: Lenanders Grafiska AB.
- Hellman, Theodor och Wik, Kristian (1928–1929). "Föreningen för norrländsk hembygdsforskning styrelseberättelse för år 1926". I *Meddelanden från Föreningen för norrländsk hembygdsforskning*. Härnösand: Arkiv för norrländsk hembygdsforskning, 164–169.
- Holm, Anna-Lena (1985). "RISM i Sverige". *Svensk tidskrift för musikforskning*, Årgång 67, 41–51.
- Jacobsson, Stig (2021). *Anton Edvard Pratté (1796–1875): tonsättare och virtuos på harpa*. Söderköping: Pratté Society.
- Jersild, Margareta (1987). *K.P. Lefflers folkmusiksamling [del I]. Med inledning och kommentar av Margareta Jersild*. Härnösand: Arkiv

- för norrländsk hembygdsforskning XXII. Utgiven i samarbete med Svenskt visarkiv.
- Jersild, Margareta & Johansson, Gösta (1991). *K.P. Lefflers folkmu-
siksamling, del II. Faksimil med tolkning och spelförslag av Gösta
Johansson. Traditionsbärande biografier: Margareta Jersild*. Härnös-
sand: Arkiv för norrländsk hembygdsforskning, XXV. Utgiven i
samarbete med Svenskt visarkiv.
- Jersild, Margareta (1994). *K.P. Leffler – I folkmusikbevarandets tjänst*.
Härnösand: Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XXVI.
Utgiven i samarbete med Svenskt visarkiv.
- Lindström, Helen (2007). "Länsmuseernas insamling av musikin-
strument 1856–1997". I *Musikinstrument berättar. Instrument-
forskning idag*. Red. Stefan Bohman, Dan Lundberg & Gunnar
Ternhag. Hedemora: Gidlunds, 120–139.
- Norberg, Otto (1896). *Hernösands Kungl. Gymnasium. Bidrag till
svenska skolans historia*. Stockholm: P.A. Norstedt & söners förlag.
- Nuppu Koivistos (2019). *Sähkövaloa, shampanjaa ja Wiener Damen-
kapelle: Naisten salonkiorkesterit ja varieteealan transnationaali-
set verkostot Suomessa 1877–1916*. Diss. Helsinki: Helsingin yli-
pisto; [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304480/
S%C3%A4hk%C3%B6val.pdf?sequence=1](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/304480/S%C3%A4hk%C3%B6val.pdf?sequence=1).
- Qvarsell, Roger (1988). *Kulturmiljö och idéspredning. Idédebatt, bok-
spridning och sällskapsliv kring 1800-talets mitt*. Stockholm: Carls-
sons.
- Ramsten, Märta (2022). *Framför mikrofonen och bakom. En personlig
återblick på Svenskt visarkivs verksamhet med inspelningar av folk-
liga musiktraditioner*. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Reese Willén, Anne (2014). *I huvudstaden, musiklivets härd. Den
strukturella omvandlingen av Stockholms offentliga konstmusikliv
ca 1840–1890*. Diss. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Rentzhog, Sten (2006). *Forskning & museer. En debattskrift om muse-
ernas behov av kunskap och forskningens behov av museer. Nordiska
museets forskarskola 2006*. Stockholm: Nordiska museet.
- Sundkvist, Axel V (1978). *Sven Kjellström-Institutet för rikskonserter.
Sverige runt med Cremonesare*. Umeå: Larsson & co.
- Ternhag, Gunnar (2023). *När jag spelade in. Minnesbilder och efter-
tankar*. Stockholm: Svenskt visarkiv/Statens musikverk.
- Ternhag, Gunnar (2007). "Organologi: systematik, morfologi och
kulturanalys". I *Musikinstrument berättar. Instrumentforskning*

- idag*. Red. Stefan Bohman, Dan Lundberg & Gunnar Ternhag. Hedemora: Gidlunds förlag.
- Wik, Harald (1981). *Härnösands historia, del III*. Härnösand: Härnösands kommun.
- Åberg, Jan-Håkan (1979). "Ur Härnösands domkyrkas orgelhistoria". *Orgelforum, medlemstidsskrift för Orgelsällskapet*, nr 2, 3–14.
- Åberg, Jan-Håkan (1991). "Orglarna i Härnösands stift". I *Inventarium över svenska orglar 1990:3. Härnösand stift redigerad av Jan-Håkan Åberg. Luleå stift redigerad av Kåre Nordling*. Björketorp: Förlag Svenska Orglar, Tostared.
- Åmell, Nils Magnus (2020). *Från pottskåp till praktmöbel, en antikvitetshandlares minnen*. 2 uppl. Stockholm: Åmells konsthandel/ Fine arts dealer.